

## Література

1. Экономическая стратегия фирмы: Учеб. пособие / Под ред. А.П. Градова. – 3-е изд., испр. – СПб.: СпецЛит, 2000. – 588 с.
2. Калінеску Т.В., Романовська Ю.А. Принципи побудови моніторингу реалізації механізму розвитку стратегічного потенціалу підприємства // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – 2004. – № 8 (78). – С. 271 – 273.
3. Костирко Л.А. Стратегія фінансово-економічної діяльності господарюючого суб'єкта: методологія і організація. Монографія. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. – 560 с.
4. Отенко И.П. Стратегическое управление потенциалом предприятия: Монография. – Харьков: ХНЭУ, 2006. – 256 с.

Надійшла 12.05.2009

УДК 346:339.13.027

А. М. ТКАЧЕНКО, С. В. ТЕЛІН  
Запорізька державна інженерна академія

## ЗАКОНОДАВЧЕ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ БАНКРУТСТВА ТА САНАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Ця стаття присвячена актуальному на сьогодні питанню санації та банкрутства промислових підприємств. У статті проаналізовано законодавчу базу санації та банкрутства та висвітлено деякі положення щодо дієвості законодавства та процедури фіктивного банкрутства.*

*This article is devoted to the actual for today question of readjustment and bankruptcy of industrial enterprises. The legislative base of readjustment and bankruptcy was analysed in the article and some positions in relation to effectiveness of legislation and procedure of fictitious bankruptcy were reflected.*

**Постановка проблеми.** У період становлення ринкових відносин керівники підприємств змушені постійно приймати рішення в умовах невизначеності. В умовах фінансової та політичної нестабільності діяльність підприємств супроводжується кризовими ситуаціями, результатом яких може стати неплатоспроможність або банкрутство. Сприятливим підґрунтям для виникнення такої ситуації найчастіше стають прорахунки в стратегічних планах і в наборі тактичних заходів, які не повною мірою дозволяють підприємству знайти успішний вихід з кризової ситуації.

Якщо над підприємством нависла погроза банкрутства, воно за власною ініціативою може заявити про санацію (оздоровлення, антикризове керування) підприємства й цим самим уникнути необґрунтованого банкрутства. Якщо ж підприємство подало заяву про банкрутство й суд прийняв її до впровадження, суд може винести рішення про примусову санацію.

Процедура санації у більшості випадків здійснюється з залученням фінансових ресурсів інвестора. У зв'язку з цим, важливе значення набувають питання виявлення інвестора та залучення його до процедури санації. Проблема полягає, насамперед в тому, що інвестори, не маючи інформації про розмір визнаної судом кредиторської заборгованості та характеру виробництва підприємств, не звертаються з заявами про участь у процедурі санації безпосередньо після публікації оголошення про порушення справи про банкрутство. У таких умовах за відсутності пропозицій інвесторів господарський суд стає перед необхідністю визнання підприємства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури. Проте, ліквідаційна процедура має застосовуватись лише в тих випадках, коли відновлення платоспроможності підприємства-боржника є неможливим. Одним з проблемних є питання, пов'язане зі строком проведення санації. У випадках, коли проводиться санація підприємства, у майні якого частка державної власності перевищує 50%, план санації має бути погодженим з органами, уповноваженими управляти державним майном. За таких умов, період санації триває 4-6 місяців, а в окремих випадках ще більше. У зв'язку з цим значна частина часу, відведеного законом на проведення процедури санації, фактично має бути витрачена на дії, пов'язані з підготовкою та затвердженням плану санації. Такі підготовчі дії не є власне санацією, тобто системою заходів, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника.

Значні проблеми у практичній діяльності з проведення санації пов'язані з недостатньою правовою регламентацією можливих заходів з відновлення платоспроможності підприємства – боржника та набуття інвестором права власності на майно боржника.

Тому вивчення й аналіз проблем необґрунтованого банкрутства, комплексний розгляд основних напрямків удосконалення механізму санації підприємств із урахуванням особливостей сучасних економічних умов, обґрунтування необхідності законодавчих шляхів рішення проблем санації підприємств є актуальною проблемою.

**Ціль дослідження.** Аналіз проблеми необґрунтованого банкрутства, комплексний розгляд основних напрямків вдосконалення механізму санації підприємств, обґрунтування необхідності правових шляхів

рішення проблем санації.

**Виклад основного матеріалу.** Багаторічний закордонний досвід свідчить про неминучість за умов будь-якої ринкової економіки такого явища, як банкрутство, що відображає об'єктивні процеси структурної перебудови економіки.

У світовій практиці законодавство про банкрутство з самого початку розвивалося за двома принципово різними напрямками. Один з них ґрунтувався на принципах британської моделі, яка розглядала банкрутство як засіб повернення боргів кредиторам, що супроводжувалося ліквідацією боржника. Інші основи банкрутства закладені в американській моделі, основна мета якої полягає в реабілітації підприємства, відновлення його платоспроможності. Однак у сучасних умовах у законодавствах розвинутих країн простежується тенденція до зближення та поєднання цих принципів.

Інститут банкрутства існує в законодавстві, практично всіх держав з ринковою економікою. Він почав розвиватися з Середньовіччя, насамперед як інститут торговельного права. Закони з питань банкрутства XVI ст. мали кримінальний зміст, оскільки були спрямовані не стільки на врегулювання конфлікту між неплатоспроможним боржником і його кредиторами, скільки на запобігання порушень комерційного обороту з боку потенційних боржників.

Історія інституту банкрутства в нашій державі нараховує більше п'ятнадцяти років. В 1992 р. почав діяти Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі Закон), що відкрив початок нормативного регулювання важливого елемента правового механізму неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності в Україні [7, с. 24].

Цей закон мав на меті прискорити приватизаційні процеси за рахунок використання механізмів, закладених у законодавстві. Закон не вирішував проблем фінансового оздоровлення підприємств, не надавав пільг для боржників: він був «прокредиторським». Завдання Закону полягало в тім, щоб змусити боржника будь-якими шляхами (навіть на шкоду виробництву) погасити борги кредиторам.

Як показала судова практика, дія Закону щодо регулювання банкрутства в Україні позитивних результатів не дала. Більше того, з'явилася можливість, не виконуючи договірних зобов'язань, на підставі Закону навмисно ставати банкрутами.

Така ситуація обумовила прийняття Верховною Радою України 30 червня 1999р. нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі Закон), відповідно якої процедуру банкрутства було кардинально змінено. Нова редакція Закону змінила його мету, якою стало відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання. З «прокредиторського» Закон став «продебіторським».

До Закону внесено багато змін, останні зміни, внесені відповідно до Законів *N 309-VI (309-17) від 03.06.2008, ВВР, 2008, N 27-28, ст.253; N 675-VI (675-17) від 17.12.2008.*

У статтях 17-21 II розділу Закону розглянута процедура примусової санації підприємства-боржника [2].

Але, на жаль, Закон не вирішив багатьох принципових питань, і з його прийняттям у сфері банкрутства реформа законодавства не закінчилася.

Існують певні проблеми, пов'язані із забезпеченням балансу інтересів між кредиторами і боржниками. Крім того, процедура санації використовується як можливість одержання контролю над інвестиційно привабливими підприємствами. Недосконала система контролю над арбітражними керуючими (розпорядниками майна, що управляють санацією, ліквідаторами) приводить до численних зловживань [7, с. 28-30].

Доля багатьох підприємств України, що пройшли через процедуру банкрутства, свідчить, що вона майже завжди веде до зупинки й фактичної загибелі виробництва, хоча в теоретичному аспекті сам по собі метод банкрутства непоганий, але тільки за умови, що потім підприємство відродиться.

В силу непрозорості цілого ряду процедур банкрутства воно може використовуватися як дуже зручний інструмент для різних махінацій і зловживань. Прикладами є випадки фіктивного банкрутства або доведення до банкрутства.

Фіктивне банкрутство характеризує хибне оголошення підприємством про свою неплатоспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання у них відстрочки для виконання своїх кредитних зобов'язань або знижки із суми кредиторської заборгованості.

Доведення до банкрутства може бути як результатом недобросовісної конкуренції, так і навмисного створення (або збільшення) керівником-власником підприємства його неплатоспроможності; нанесення економічного збитку підприємству в особистих інтересах або в інтересах інших осіб; свідоме некомпетентне фінансове управління.

Чинний КК України налічує чотири статті, що встановлюють відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством (статті 218-221). Найбільшими економічними злочинами пов'язаними з банкрутством, відносно яких встановлюється кримінальна відповідальність вважаються: ст.218 „Фіктивне банкрутство” та ст.219 „Доведення до банкрутства”.

Об'єктом злочинів, передбачених статтями 218, 219 КК України є суспільні відносини, які виникають у процесі господарської діяльності і стосуються: при фіктивному банкрутстві – встановлених

державою нормативних правил здійснення господарської діяльності щодо забезпечення виконання зобов'язань суб'єктами господарської діяльності перед бюджетом і кредиторами; при доведенні до банкрутства – фінансової спроможності суб'єкта господарської діяльності.

Наступні фактори є необхідними і достатніми для пояснення існування та вдосконалення кримінально-правових норм, що забезпечують захист суб'єктів господарської діяльності від доведення до банкрутства, а також від фіктивного банкрутства у сфері господарської діяльності.

1) Соціально-економічні, що відображають залежність існування нормальних економічних відносин від дотримання суб'єктами господарської діяльності умов добросовісної діяльності. Кримінально-правовій забороні підлягають тільки такі діяння, які завдають істотної шкоди суспільним відносинам, або становлять загрозу вчинення цієї шкоди.

2) Нормативні фактори, що відображають систему кримінально-правової охорони відносин у сфері господарської діяльності нормами Конституції України та чинного законодавства України.

Конституція України, норми кримінального та інших галузей права виступають як джерела регулювання і охорони суспільних відносин у сфері обмеження монополізму і недопущення фіктивних банкрутств та доведення до банкрутства в господарській діяльності.

3) Кримінологічні, що визначають суспільну небезпеку злочинів, передбачених статтями 218, 219 КК України, їх поширеність, а також можливість і доцільність кримінально-правових заходів боротьби з ними.

4) Соціально-прогнози, які визначають тенденції розвитку законодавства щодо встановлення відповідальності за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства [7, с. 25-27].

Головною проблемою економічних відносин є проблема ефективного використання обмежених виробничих ресурсів (або управління ними) з метою досягнення максимального задоволення окремого суб'єкта і суспільства загалом. Складовими цих відносин виступають зважене обмеження монополізму і підтримка добросовісної конкуренції.

Загальна заборона щодо протиправних монополістичних дій і несумлінної конкуренції, а отже – і доведення до банкрутства закріплена Конституцією України: «Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополістичним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція» [1, ч. 3, ст. 42].

Зазначену статтю Конституції України доповнює Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року зі змінам та доповненнями [3].

Останні зміни до цього Закону було внесено Постановою Верховної Ради України № 689-VI (689-17) від 18.12.2008 р.

Другим рівнем джерел правового регулювання у сфері банкрутства, конкурентних відносин і монополістичної діяльності є „Концепція (основи державної політики) національної безпеки України”, затверджена Постановою Верховної Ради України № 3/97- ВР від 16 січня 1997 року [4].

Найбільш жорсткі заходи по захисту суспільств від посягань, що розглядаються в цій групі правових актів передбачені ст.53 Цивільного кодексу України, статтями 218 і 219 Кримінального кодексу України.

На третьому рівні розташований масив підзаконних нормативних актів, які видано компетентними органами державної влади та управління відповідно до базового закону. Чисельність зазначених правових актів занадто велика, щоб можна було їх усі назвати. Така чисельність правових актів вказує на те важливе значення, яке законодавець надає цій проблемі. Причому такий підхід характерний не тільки для України. В Росії у сфері регулювання відносин, пов'язаних із банкрутством, нормативно-правових актів діє не менше.

Держава має можливість застосовувати більш рішучі заходи як адміністративного (наприклад, тимчасове припинення зовнішньоекономічної діяльності, накладення штрафів тощо) так і кримінально-правового впливу (позбавлення права займатися певною діяльністю, позбавлення права займати певні посади, виправні роботи, обмеження або позбавлення волі).

Спроби отримати реальні фактичні дані щодо злочинів, пов'язаних із кримінальним банкрутством закінчуються, як правило невдачею. Підвищена секретність цих злочинів не дає можливості навести обґрунтовані статистичні дані про поширеність цього явища.

Основна причина високої секретності цих злочинів вбачається у відсутності осіб, зацікавлених у викритті цих злочинів. Скористаємося хоча б застарілою інформацією. За даними МВС України, за період з 2000 по 2004 рр. В Україні зареєстровано лише 7 фактів фіктивного банкрутства. Порушено за цей період 5 кримінальних справ за ст.218 чинного КК України. Злочинів, пов'язаних з доведенням до банкрутства, зареєстровано 48, порушено 47 кримінальних справ за ст.219 КК України.

Окремі експерти вважають, що існуючі формулювання у законодавстві про банкрутство та в кримінальному законодавстві необхідно замінити на більш жорсткі, чіткі та адекватні економічній дійсності. Втім скептики вважають, що оскільки банкрутство в нашій державі є інструментом переділу власності, залишається лише чекати, коли нова бізнес-еліта буде зацікавлена в установленні цивілізованих правил гри або цей інструмент не вичерпає свій ресурс. Оптимісти ж закликають до більш активних дій, тобто організувати ряд показових судових процесів порушення і вдалого розслідування кримінальних справ

стосовно банкрутства [7, с. 27-30].

Природа банкрутства як реального, так і фіктивного буде більш зрозумілою, якщо спробувати проаналізувати визначення цього явища спеціалістами різних галузей та розглянути підстави банкрутства.

Юрист посилатиметься на Закон про банкрутство, відповідно до якого суб'єкт повинен бути визнаний банкрутом господарським судом, з дотриманням всіх встановлених процедур, банківський службовець відмітить момент припинення платежів тощо. З позиції фінансового менеджменту банкрутство характеризує катастрофічний стан підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно нездатне вчасно задовольнити висунуті з боку кредиторів вимоги і виконати взяті на себе зобов'язання перед бюджетом.

Економісти розглядають банкрутство як інструмент виведення суб'єктів господарювання з кризової фінансово-господарської ситуації, оскільки в основі самої процедури банкрутства лежать конкретні юридичні та економічні дії.

Існування дійового механізму повернення боргів суттєво знижує ризик діяльності, стимулює відповідальність і додаткову активність суб'єктів ринку, оскільки кожне підприємство, що опинилося у складній фінансовій ситуації з неможливістю розрахуватися за своїми зобов'язаннями, тим самим зменшує ефективність ділових контрагентів.

Передбачена законодавством про банкрутство можливість застосування до неплатоспроможних підприємств реорганізаційних процедур дозволяє їм відновити статус повноцінних суб'єктів ринкових відносин.

Крім того, банкрутство повинне бути предметом державного регулювання з метою зменшення впливу негативних наслідків діяльності фінансово неспроможних суб'єктів господарювання на розвиток економіки країни в цілому. [10, с. 51-52].

Підстави порушення процедури банкрутства можна класифікувати за наступними критеріями:

1. За сферою дії: на загальні та спеціальні. Загальні підстави – це передбачені законом юридичні факти, наявність яких необхідна кожного разу для порушення справи про банкрутство, якщо законом не встановлено іншого. Спеціальні підстави відрізняються відсутністю певних загальних підстав та наявністю додаткових (спеціальних).

2. За суб'єктивним складом: підстави для порушення справи про банкрутство за заявою кредитора, підстави за заявою для порушення справи за заявою боржника.

3. За юридичними наслідками: правомочні, які породжують право порушити процедуру банкрутства; зобов'язальні, які породжують у боржника обов'язок звернутися до суду із заявою про банкрутство.

Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначає загальні підстави порушення процедури банкрутства, до яких відносяться: наявність грошового зобов'язання; розмір грошових претензій до боржника в сумі, не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати (ст.6 П розділу Закону).

Грошове зобов'язання – це єдина, завжди обов'язкова підстава, оскільки сама процедура банкрутства є засобом відновлення платоспроможності боржника, тобто можливості боржника розрахуватись за своїми грошовими зобов'язаннями. Грошове зобов'язання повинно бути чинним, невиконаним та безспірним.

Грошове зобов'язання є чинним, якщо воно засноване на законних підставах, передбачених цивільним законодавством України (впливає із дійсних договорів, із заповідання майнової шкоди).

Беззаперечність грошового зобов'язання означає наявність таких обставин, які виключають можливість заперечення дійсності, справжності та доведеності обов'язку боржника сплатити певну суму коштів на користь кредиторів.

Наступною загальною підставою є розмір безспірних вимог кредиторів, який повинен бути не меншим ніж 300 мінімальних розмірів заробітної плати.

У випадку, коли боржник навмисно ухиляється від виконання своїх цивільно-правових, податкових та інших зобов'язань, або підприємство фактично припинило свою підприємницьку діяльність, законодавець визначив спеціальні юридичні склади для порушення справи про банкрутство незалежно від розміру безспірних грошових зобов'язань. До них належать:

1) Справа про банкрутство порушується, якщо боржник – підприємець-фізична особа або керівник боржника – юридичної особи, які фактично припинили свою діяльність, відсутні та визначити їх місцезнаходження неможливо.

2) Справа про банкрутство порушується незалежно від розміру вимог кредиторів у випадку відсутності операцій на рахунках боржника і за наявності інших ознак, що свідчить про відсутність підприємницької чи іншої діяльності боржника.

3) Справа про банкрутство порушується якщо є невиконання боржником безспірних вимог кредиторів протягом трьох місяців.

Боржник має право звернутися до суду із заявою про порушення справи про банкрутство лише за наявності у його власності майна, достатнього для покриття судових витрат, якщо інше не передбачено

законом.

Кредитор має право звернутися до суду із заявою про порушення справи про банкрутство, якщо його грошові вимоги в розмірі не менш 300-от мінімальних розмірів заробітної плати не задовольняються боржником протягом трьох місяців після їх визнання боржником або судом чи повернення платіжної вимоги на списання коштів без виконання, а також незалежно від розміру та строку невиконання грошових вимог, якщо боржник фактично припинив свою підприємницьку діяльність.

Боржник має право звернутися до суду із заявою про порушення процедури банкрутства незалежно від розміру своїх зобов'язань, якщо він бажає розрахуватись за своїми боргами шляхом банкрутства та має кошти для відшкодування судових витрат. Боржник зобов'язаний порушити процедуру банкрутства кожного разу, коли задоволення ним всіх вимог кредиторів за рахунок наявних активів неможливе [1, с. 3-7].

Ідея американської концепції банкрутства має назву «новий старт» і полягає в тому, що боржник звільняється від фінансових зобов'язань, які існували до початку процедури банкрутства, за час якої одержує можливість поліпшити фінансовий стан, здобути фінансову незалежність.

Процедура банкрутства, сам термін «неспроможне підприємство» у сприйнятті більшості людей асоціюються з руйнуванням. Психологічно процедура банкрутства підприємства сприймається як остаточне припинення діяльності. Тобто існує нерозуміння того, що банкрутство далеко не завжди супроводжується ліквідацією, а навпаки, частіше означає перерозподіл економічних ресурсів до ефективніших власників.

Чинним законодавством передбачений план порятунку, згідно з яким існує можливість застосування різних реорганізаційних процедур. На жаль, величезний потенціал, закладений у реорганізаційних процедурах, й дотепер не використовується повною мірою. Тому виникає як наукова, так і практична необхідність вивчення питань теорії і практики антикризового управління за сучасних економічних умов і, зокрема, питання санації підприємств.

У теорії і практиці антикризового управління існує безліч визначень терміна «санація». Найбільш універсальне визначення санації — система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових і соціальних заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності чи досягнення ліквідності, прибутковості й конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді.

Відновлення платоспроможності підприємства розглядається як можливість підприємства почати генерувати такий грошовий потік у результаті своєї виробничої діяльності та реалізації продукції, який би дозволив йому розрахуватися з усіма кредиторами з дотриманням термінів. Як показує об'єктивна дійсність, санація передбачає не тільки відновлення платоспроможності підприємств, а й підвищення їхньої адаптивності до умов ринку. Таким чином, санація представляє реальну можливість подолання кризових ситуацій, зумовлених як внутрішніми процесами, так і зовнішнім середовищем, яке постійно змінюється [9, с. 143-144].

Законодавством України передбачена можливість проведення досудової санації підприємств та санації у процесі судового розгляду справ про банкрутство. Процедура санації згідно з п.1 ст.17 Закону запроваджується після процедури розпорядження майном боржника. У більшості випадків процедура санації здійснюється із залученням фінансових ресурсів інвесторів. Законом передбачено, що виявлення інвесторів, як і виявлення кредиторів, проводиться шляхом публікації оголошення в офіційних друкованих органах про порушення справи про банкрутство. Комітет кредиторів підприємства-боржника розглядає заяву інвестора з пропозиціями щодо санації та приймає рішення про вибір інвестора. На підставі рішення комітету кредиторів господарський суд виносить ухвалу про запровадження процедури санації.

Згідно п.3 ст.17 Закону господарський суд одночасно з винесенням ухвали про санацію призначає керуючого санацією (арбітражного керуючого) [6, с. 177-179].

Схема юридичної процедури санації представлена на рис. 1.

Однак санація – це не тільки юридична процедура, пов'язана з виконанням завдання сплати боргів кредиторам, а, насамперед, комплекс різноманітних заходів, які дозволяють підприємству подолати кризу, сформувавши та утримати конкурентні переваги і забезпечити ефективність у довгостроковій перспективі.

Схема процедури санації на рис. 2 відображає економічний аспект санації.

У процесі впровадження санації перед підприємством найчастіше постає комплекс проблем, які обмежують чи позбавляють його можливості виконати поставлену задачу досягнення ефективності. Насамперед, дані проблеми пов'язані з особами, які беруть участь у процесі оздоровлення підприємства, а також нечітко обкресленими часовими межами здійснення процедури. Згідно п.1 ст.17 Закону тривалість процедури санації – 12 місяців, продовження цього строку господарським судом можливе ще на 6 місяців. Лише строк санації містоутворюючого підприємства може бути продовжений до десяти років. При цьому строк санації обраховується з дати винесення ухвали про запровадження процедури санації. Встановлений Законом строк процедури санації для більшості підприємств є недостатнім.

Протягом строку санації необхідно виявити інвестора. Але правова регламентація можливих заходів з набуття інвестором права власності на майно боржника є недостатньою. Основним документом, який регламентує процедуру, є план санації, що складається арбітражним керуючим протягом 3 місяців з моменту введення процедури санації. Потім план санації підлягає розгляду на засіданні комітету кредиторів. Скликати його керуючий санацією зобов'язаний у чотириохмісячний термін з дня впровадження процедури

санації.

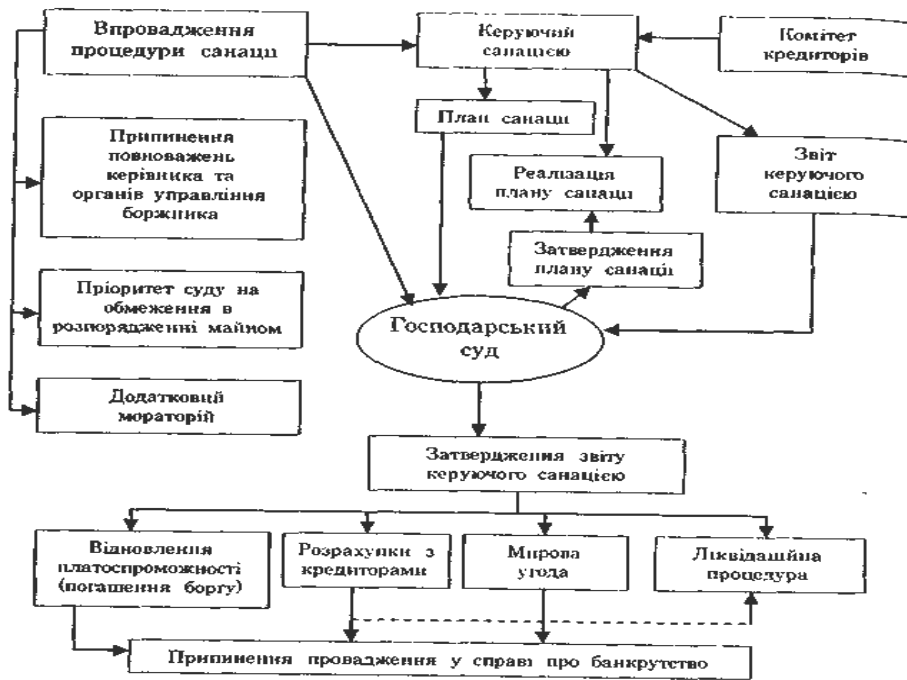


Рис. 1. Схема юридичної процедури санації

Однак терміни підготовки й схвалення плану санації є занадто тривалими. Фактично керуючий санацією здійснює свої повноваження без плану протягом тривалого (більш ніж 4 місяці) терміну. Таким чином, на саму процедуру санації залишається недостатньо часу порівняно з часом, який витрачається тільки на її схвалення й узгодження.

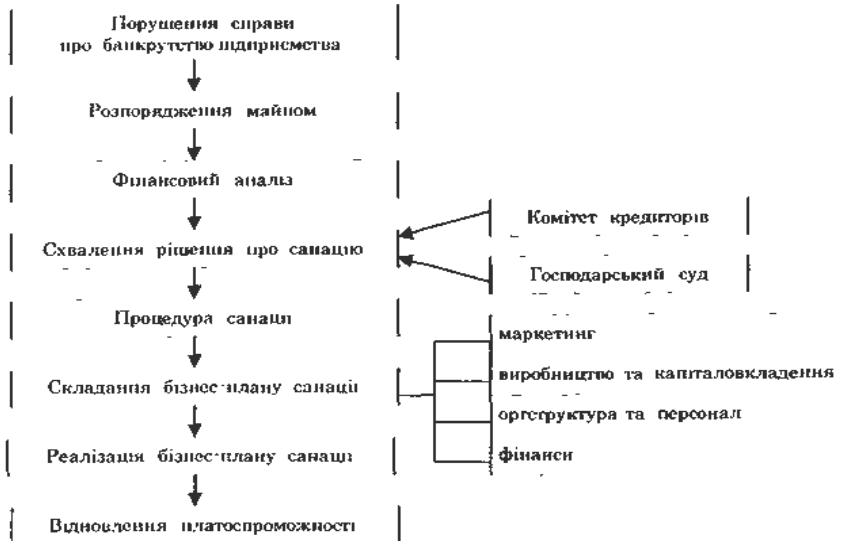


Рис. 2. Схема економічної процедури санації

Разом з тим арбітражний керуючий може відмовитися від невігідних угод тільки в тримісячний термін. У результаті таких дій виникають збитки, які повинні відобразитися в плані санації й сплачуватися за рахунок додаткових джерел фінансування. Однак про інвестування не може бути й мови, якщо сума збитку, яка підлягає оплаті контрагентам, перевищує суму коштів реєстрових кредиторів.

Також через те, що керуючий санацією може здійснювати угоди з розпорядження майном, може виникнути ситуація, яку прийнято називати «банкрутством банкрута», коли боржник не в змозі виконати зобов'язання, що виникли в процесі зовнішнього керування.

В обов'язки арбітражного керуючого входить прийняття в господарське ведення майна боржника та його інвентаризація. У цьому зв'язку доцільно проводити повний аналіз діяльності підприємства і оцінку його майна вже на стадії розпорядження майном, оскільки від якості даного аналізу залежить успішність плану санації і його подальшої реалізації.

Причому у процесі визначення вартості підприємства необхідно робити не просто оцінку майна підприємства, а оцінку бізнесу в цілому з обліком і детальним аналізом потенційних можливостей підприємства. Це призведе, по-перше, до економії часу на оцінку бізнесу, по-друге, дасть повну інформацію про наявні на підприємстві активи та їхню структуру.

У ході аналізу особливе місце повинне приділятися структурі дебіторської заборгованості та її характеру з метою можливості погашення частини боргу за рахунок недотримання вимог. Даний механізм необхідно використовувати в процедурі санації, оскільки на практиці у підприємств існують взаємні вимоги або дебітори відмовляються сплачувати за своїми рахунками, передбачаючи неминуче банкрутство свого кредитора.

У даному випадку головну роль повинна відігравати система контролінгу, яка надає всю необхідну інформацію з тією метою, щоб не знижувалася платоспроможність підприємства, це також допомагає підтримувати рівновагу між інтересами кредиторів і боржника.

Важливо враховувати також той факт, що при ухваленні рішення про санацію, крім всіх офіційних учасників даного процесу, важливу роль відіграють «тіньові» чинники.

Парадокс у тому, що в ході банкрутства усуваються від управління акціонери і керівники підприємства. Таке становище призводить до того, що банкрутство найчастіше використовується як інструмент у боротьбі за вплив на великому підприємстві, спосіб заволодіти частиною власності, не витрачаючи при цьому коштів.

Особливе місце в процесі санації належить заходам фінансово-економічного характеру, які відображають відносини, що виникають у процесі мобілізації і використання фінансових джерел оздоровлення підприємств: зворотні бюджетні позики, субсидії, дотації, лізингова форма фінансування виробничо-технічних санаційних заходів, кошти кредиторів у формі пролонгації термінів сплати заборгованості тощо.

Відновлення платоспроможності відбувається за рахунок залучення засобів:

1. Інвесторів (третіх осіб), які беруть на себе виконання зобов'язань компанії перед кредиторами: вітчизняні чи іноземні приватні компанії, держава.

2. Третіх осіб, які надають забезпечення виконання зобов'язань компанії перед кредиторами (гарантійний лист, банківська гарантія тощо): банки, приватні компанії, держава.

Здійснення подібних заходів дозволить підприємству зменшити обсяг зобов'язань перед кредиторами або знизити ризик їхнього невиконання. Однак законодавством не передбачена зміна кредитора в процедурі банкрутства (зокрема, санації), що в низці випадків значно ускладнює здійснення цієї процедури [9, с. 144-147].

У випадках банкрутства банків та інших фінансово-кредитних установ можна застосовувати договір факторингу. На жаль, чинне законодавство України не регламентує порядок укладення та виконання цього виду договору, не встановлює перелік його істотних умов. Проте аналіз положень ст.4 Цивільного кодексу дає підставу для висновку про те, що існування такого договору можливе, оскільки він не суперечить вимогам Закону.

Факторинг або договір на фінансування під уступку грошової вимоги набув значного поширення у багатьох країнах світу. Як відомо, за цим договором одна сторона (фінансовий агент — у нашому випадку банк або інша фінансово-кредитна установа) передає або зобов'язується передати іншій стороні (клієнту — у нашому прикладі ліквідаційній комісії) гроші в рахунок грошової вимоги клієнта (кредитора) до третьої особи (боржника — нашому випадку позичальника) а клієнт уступає або зобов'язується уступити фінансовому агенту цю грошову вимогу.

Грошова вимога, яка передається, має ґрунтуватися на передачі клієнтом товарів, на виконанні ним робіт або наданні послуг третій особі. У нашому випадку надання банком кредиту необхідно розглядати як послугу).

Фінансовими агентами можуть виступати банки та інші кредитні установи (а також комерційні організації, які отримали спеціальний дозвіл).

Беручи до уваги, що предметом уступки за договором факторингу можуть бути грошові вимоги, строк платежу за якими вже настав, а також грошові вимоги у майбутньому, застосування цього виду договору у процесі банкрутства є досить обґрунтованим та доречним [8, с. 7-8].

Ще одним цікавим заходом, який передбачає відновлення платоспроможності підприємства, є реструктуризація підприємства. Проте в Законі відсутній зміст реорганізаційних процедур та механізм їх запровадження. Практика свідчить, що в більшості випадків кредитори обирають реструктуризацію підприємства у формі реорганізації шляхом поділу.

У результаті такого поділу створюється нова юридична особа, у якій зосереджене основне виробництво боржника. Решта структурних підрозділів, соціальна сфера перетворюються на інші юридичні особи. Якщо об'єкти соціальної інфраструктури передаються на баланс органам місцевого і регіонального самоврядування, то юридичні особи, створені на основі майна, яке залишилося від колишнього боржника, уже не можуть самостійно займатися підприємницькою діяльністю і їх очікує самоліквідація або банкрутство. Безумовно, форма санації у вигляді реорганізації підприємства-боржника не завжди

призводить до відновлення платоспроможності боржника. Тому варто використовувати таку форму фінансового оздоровлення, як обмін боргів на акції або передачу акцій інвестору, обмін на погашення боргу акціонерного товариства.

Більш того, у плані санації може бути використана реструктуризація активів боржника.

Можливі варіанти реорганізації підприємства шляхом створення на основі його майна відкритого акціонерного товариства із заміщенням у складі активів боржника цього майна на акції знов утвореного товариства. Згодом акції знов утвореного товариства підлягають продажу, а виручені кошти спрямовуються на задоволення вимог кредиторів відповідно до реєстру. Кошти, які залишилися після задоволення вимог кредиторів, повертаються до боржника. Схема обміну боргів на акції є доволі доцільною. Для того, щоб її збалансовано вмонтувати в схему регулювання неспроможності, необхідно вирішити низку принципових задач.

По-перше, необхідно створити правовий механізм обмеження можливості зловживань. По-друге, ретельно проаналізувати макроекономічні наслідки застосування моделі, що дозволяє невеликій групі одержувати контроль над підприємством за рахунок обмеження прав усіх інших і використовувати цей механізм для подальшого стрімкого нарощування капіталу[9, с. 144-147].

**Висновки.** 1. Обов'язковість публікацій оголошення про виявлення інвесторів на стадії розпорядження майном боржника та оголошення про запровадження процедури санації сприятиме виявленню більш широкого кола інвесторів та можливості вибору плану санації з більш сприятливими для боржника і кредиторів умовами.

2. Строки проведення процедури санації мають бути збільшені для окремих груп підприємств з урахуванням кількості працюючих, галузевої приналежності підприємств та інших факторів, визначених законом. Крім цього, строки підготовчого періоду та самої санації мають обраховуватися окремо.

3. Закон України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” має містити окремий розділ, що регулює процедуру судової санації, окрема стаття цього розділу має регламентувати реорганізаційні процедури у процесі санації, що дозволить суттєво розширити можливості застосування процедури та зробити її більш привабливою для інвесторів.

### Література

1. Конституція України.
2. Закон України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом від 30 червня 1999р. зі змінами та доповненнями.
3. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року зі змінам та доповненнями
4. „Концепція (основи державної політики) національної безпеки України”, затверджена Постановою Верховної Ради України № 3/97- ВР від 16 січня 1997 року).
5. Братищенко Ю. Підстави банкрутства // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – № 1. – С. 3-7.
6. Вечірко О. Особливості проведення процедури санації в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2003, № 11. – С. 177-183
7. Грек.Б. Банкрутство в Україні: минуле і сьогодення // Право України. – 2004. – № 6. – С. 24-30.
8. Єременко О.О. Можливість застосування факторингу при процедурі банкрутства // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 4. – С. 7-9.
9. Івженко А.С. Основні напрямки удосконалення механізму санації підприємств за сучасних економічних умов // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 4. – С. 142-149.
10. Константинова А.В. Банкрутство як спосіб оздоровлення підприємств // Економіка АПК. – 2002. – № 3. – С. 50-54.
11. Макаренко І.О. Проблеми антикризового управління промисловим підприємством // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 6 (48). – С. 126-128.

Надійшла 12.05.2009